

O PROBLEMIE BEZROBOCIA W KONTEKŚCIE WYBRANYCH FORM AKTYWIZACJI SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ

Piotr Gierek

ORCID 0000-0003-1431-795X

Akademia Ignatianum w Krakowie

adres e-mail: piotr.gierek@ignatianum.edu.pl

ON UNEMPLOYMENT IN THE CONTEXT OF SELECTED FORMS OF SOCIO-PROFESSIONAL ACTIVATION

Keywords: unemployment, social activation, professional activation, social policy, social exclusion

Abstract. The article deals with the topic of unemployment and its consequences in the context of selected forms of social and professional activation. Unemployment is considered to be one of the most difficult socio-economic problems and can be considered on many levels. Unemployment significantly reduces the standard of living of an unemployed person and meeting their necessary needs, causing negative effects in the psychosocial economic sphere both for the individual and the society. The implementation of solutions aimed at reducing the level of unemployment is dealt with by the employment policy, unemployment prevention, especially in its active model. The aim of this social policy is social and professional activation of the unemployed, their return to the labor market and economic independence. The article discusses selected forms of social and professional activation by the example of programs implemented by the Social Welfare Center in Chorzów.

Słowa kluczowe: bezrobocie, aktywizacja społeczna, aktywizacja zawodowa, polityka społeczna, ekskluzja społeczna

Streszczenie. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie problemu bezrobocia i jego skutków na podstawie wyselekcjonowanej literatury przedmiotu w kontekście wybranych form aktywizacji społecznej i zawodowej, a także omówienie zarysu problematyki polityki społecznej na rzecz osób bezrobotnych.

W artykule omówiono wybrane formy aktywizacji społeczno-zawodowej na przykładzie programów realizowanych przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Chorzowie. Główną metodą badawczą zastosowaną w artykule jest analiza danych zastanych (statystycznych) oraz analiza literatury przedmiotu. Artykuł przeglądowy.

Wprowadzenie

Trwająca na świecie od roku 2020 pandemia koronawirusa SARS-CoV-2, wpłynęła na stan gospodarki wielu krajów, w tym także i Polski, mając bezpośredni wpływ na powstanie wielu problemów społecznych, w tym zwiększenie poziomu bezrobocia. Bezrobocie jest jednym z najtrudniejszych problemów społeczno-gospodarczych i stanowi jedną z najczęściej stosowanych przesłanek do udzielenia wsparcia rodzinom ubiegającym się o przyznanie pomocy z systemu pomocy społecznej (zob. Rokicki, Hryniewicka, 2013, s. 32-35).

Pozbawienie człowieka pracy znacząco obniża poziom jego życia i zaspokojenia niezbędnych potrzeb, mając bezpośredni wpływ na kondycję ekonomiczną, powodując negatywne skutki, nie tylko dla jednostki, ale również dla rodziny i społeczeństwa.

W obliczu tego problemu istotne stają się różnego typu działania z zakresu aktywizacji społeczno-zawodowej realizowane przez służby społeczne (służby zatrudnienia i pomocy społecznej), szczególnie w stosunku do osób długotrwale bezrobotnych (wykluczonych społecznie). Celem tych działań jest zapobieganie skutkom bezrobocia, a także społeczna inkluzja do społeczeństwa.

Założenia metodologiczne badań własnych

Sytuacja na rynku pracy w Polsce jest niepokojąca, szczególnie z perspektywy pracowników, o czym świadczy systematyczny wzrost stopy bezrobocia spowodowany pandemią koronawirusa. Ten stan stawia przed państwem i instytucjami do tego powołanymi określone zadania mające na celu udzielanie pomocy i wsparcia osobom bezrobotnym (zob. Fłaszyńska, 2019), w tym aktywizowanie ich społecznie i zawodowo.

Celem badań omówionych w niniejszym artykule była analiza zapisów dostępnych źródeł statystycznych, które stanowiły podstawę do sformułowania wniosków na temat problemu bezrobocia w kontekście wybranych form aktywizacji społeczno-zawodowej. Analiza danych zastanych (oprócz analizy treści i analizy historyczno-porównawczej) należy do badań niereaktywnych, które według Earla Babbie (2013, s. 545) są metodą badań zachowań społecznych,

która nie wiąże się z bezpośrednim na nie oddziaływaniem. Analiza danych zastanych (inaczej *desk research*) nazywana ‘badaniem zza biurka’ opiera się na „korzystaniu z danych wtórnych i wykonywana jest już właściwie podczas przeglądu literatury. Choć nie jest ona tożsama z metaanalizą czy przeglądem literatury. Przegląd literatury to jeden z rodzajów źródeł, które po starannej selekcji zostają analizowane” (Bednarowska, 2015, s. 18). Dane zastane pomocne są przy uzyskaniu szerokiego kontekstu wiedzy na dany temat, ale można je także zbierać i analizować pod kątem ściśle określonego tematu badań. W literaturze wymienia się dwa rodzaje *desk research*, ze względu na pełnioną funkcję w całym projekcie badawczym: wspomagający i zasadniczy (Bednarowska, 2015, s. 19). Z uwagi na przeglądowy charakter artykułu w niniejszym projekcie badawczym zastosowano zasadniczy rodzaj *desk research*. Warto nadmienić, że analiza istniejących danych zastanych jest szczególnie istotna, gdyż statystyki mogą być źródłem zasadniczych danych dla naukowych badań społecznych (Babbie, 2013, s. 370).

Na potrzeby rzonego artykułu zostały przeanalizowane dane statystyczne dotyczące bezrobocia rejestrowanego w Polsce oraz informacje o bezrobotnych i poszukujących pracy, uzyskane z Departamentu Rynku Pracy Ministerstwa Rozwoju, Pracy i Technologii, a także akty prawne, sprawozdania i literatura przedmiotu dotycząca problematyki bezrobocia i aktywnych form aktywizacji społeczno-zawodowej.

O problemie bezrobocia i jego skutkach na podstawie wybranej literatury przedmiotu

Bezrobocie można rozważać na wielu płaszczyznach w zależności od celów badawczych i charakteru dyscypliny naukowej, w obrębie której konkretne badanie jest podejmowane. Najczęściej można je ujmować w kategorii ekonomicznej bądź społecznej, co przekłada się na ujęcie przedmiotowe i podmiotowe bezrobocia. W ujęciu przedmiotowym bezrobocie traktowane jest jako kategoria analityczna rynku pracy, natomiast ujęcie podmiotowe oznacza stan bezczynności zawodowej osób zdolnych do pracy i zgłaszających gotowość jej podjęcia, przy czym dochody z pracy są dla tych osób podstawą egzystencji (Olech, 1999, s. 33-34). W ujęciu podmiotowym jest przedmiotem zainteresowania socjologów, pracowników socjalnych i psychologów, ponieważ ze względu na swoje następstwa jest poważnym problemem społecznym. Bezrobocie występuje wówczas, gdy liczba osób poszukujących pracy jest większa niż liczba ludzi zdolnych

do pracy, chcących pracować i akceptujących istniejący poziom wynagrodzeń, ale pozostających bez pracy.

Podstawowym miernikiem poziomu bezrobocia jest stopa bezrobocia, która oznacza udział bezrobotnych w liczbie ludności aktywnej zawodowo, czyli w sumie pracujących i bezrobotnych. Stopa bezrobocia w Polsce w latach 2014-2019 miała tendencję spadkową lub utrzymywała się na względnie stałym poziomie. Jednak w związku z pandemią koronawirusa, od marca 2020 roku poziom bezrobocia ma charakter wzrostowy. Jak podaje Departament Rynku Pracy Ministerstwa Rozwoju, Pracy i Technologii (Bezrobocie rejestrowane w Polsce. Raport miesięczny - październik 2020) wybuch epidemii COVID-19 wpłynął na poziom rejestrowanego bezrobocia w Polsce. W końcu października 2020 roku stopa bezrobocia w Polsce sięgnęła 6,1% i była o 1,1% wyższa niż przed rokiem. Ogólna liczba bezrobotnych w październiku 2020 roku wyniosła 1 018 377, w tym kobiet 548 952) - większa liczba bezrobotnych kobiet może świadczyć o feminizacji biedy. W odniesieniu do analogicznego miesiąca 2019 roku liczba bezrobotnych wzrosła o 177 900 osób, tj. 21,2%. Liczba bezrobotnych poprzednio pracujących wzrosła o 22%, zaś liczba dotychczas niepracujących wzrosła o 15,5%. W końcu października w porównaniu ze stanem sprzed roku poziom bezrobocia wzrósł we wszystkich województwach, a wzrost kształtował się w przedziale od 9,6% w Świętokrzyskiem do 34% w Śląskiem. Na koniec października 2020 roku w urzędach pracy zarejestrowanych było 50 500 osób zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładu pracy, wobec 33 400 osób w poprzednim roku. W końcu października 2020 roku status osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy posiadało 827 398 osób, co oznaczało, że około 81 na 100 bezrobotnych spełniało kryteria, by być zaliczonym do tej kategorii (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r., art. 49). Najbardziej liczną zbiorowość tworzyli długotrwale bezrobotni - 488 286 osób, tj. 47% ogółu zarejestrowanych, bezrobotni do 30. roku życia (272 250 osób, tj. 26,7%) oraz bezrobotni powyżej 50. roku życia (255 778 osób, tj. 25,1%).

W literaturze przedmiotu wymienia się następujące rodzaje bezrobocia: bezrobocie frykcyjne, strukturalne, keynesowskie (cykliczne, koniunkturalne), klasyczne i sezonowe. Ze względu na czas trwania wyodrębnia się: bezrobocie krótkookresowe, średniookresowe i długookresowe (Rokicki, Hryniewicka, 2013, s. 9-14). To właśnie wysoki odsetek długotrwale bezrobotnych jest jednym z najbardziej istotnych czynników bezrobocia. Dodatkowym czynnikiem określającym charakter bezrobocia jest jego zmienność (w zależności od kondycji gospodarki) oraz zróżnicowanie regionalne.

Bezrobocie wywołuje negatywne skutki zarówno w sferze ekonomicznej, jak i psychospołecznej. Można rozpatrywać je z dwóch punktów widzenia: jednostki dotkniętej bezrobociem oraz społeczeństwa. Pozbawienie dochodów z pracy prowadzi do gwałtownego obniżenia standardu życia, powodując konieczność zrezygnowania z tego, co nie jest niezbędne do życia, a więc najczęściej z uczestniczenia w kulturze. W dalszej kolejności rezygnuje się z własnych aspiracji edukacyjnych oraz z aspiracji edukacyjnych swoich dzieci. Dla członków rodzin dotkniętych bezrobociem zamykają się drogi awansu społecznego, a wyznaczniki sukcesu życiowego stają się nieosiągalne. Bezrobotni czują się przez to niepotrzebni, oszukani, wykorzystani i odrzuceni zarówno przez społeczeństwo, jak i przez najbliższych, którym nie potrafią zapewnić dobrobytu. Następuje degradacja ekonomiczna jednostki i rodziny, wzrost biedy oraz rozszerzenie sfery ubóstwa, a co za tym idzie konieczność poszukiwania wsparcia w pomocy społecznej i nie tylko. Przedłużający się brak pracy to podstawowy czynnik marginalizacji i w konsekwencji wykluczenia osób i rodzin, które do tej pory radziły sobie w sferze zaspokajania podstawowych potrzeb. Dochodzi do osłabienia więzi społecznych, do izolacji od środowiska i wzrostu konfliktów rodzinnych oraz konfliktów z otoczeniem (zob. Flaszyńska, 2019).

Po dłuższym okresie pozostawania bez pracy rozpoczyna się proces destrukcji. Wyraża się on brakiem kontaktu ze środowiskiem, izolacją społeczną, brakiem zaufania do samego siebie, niskimi dochodami lub ich brakiem, stresem w rodzinie, spadkiem kondycji intelektualnej i duchowej, pogorszeniem zdrowia psychicznego i fizycznego, bardziej ograniczonym dostępem do rynku mieszkaniowego, mniejszymi możliwościami transportu, niewystarczającym stopniem mobilności zawodowej i zwiększonymi trudnościami znalezienia nowej pracy. Jak zauważa Norbert G. Pikuła (2014, s. 14) „długotrwałe pozostawanie bez pracy przyczynia się do zubożenia jednostki i rodziny. W celu zaspokojenia podstawowych potrzeb rezygnuje się z dotychczasowego stylu życia. Pojawia się degradacja zarówno w wymiarze finansowym, jak i na płaszczyźnie więzi i relacji międzyludzkich. Dotychczasowe kontakty z byłymi współpracownikami ulegają obniżeniu. Osoba bezrobotna stopniowo zatracą wiarę w swoje możliwości powrotu na rynek pracy, równocześnie spadać może motywacja do dalszych poszukiwań zatrudnienia. Przyzwyczajenie się do »złej« sytuacji na rynku pracy implikuje u jednostki poczucie złości na rząd, pracodawców i najbliższych [oraz na sytuację epidemiologiczną – wtrącenie Autora]. Pojawiająca się stagnacja wpływa na wystąpienie deficytów we wszystkich obszarach życia. W życie

rodzinne »wkradają się« negatywne emocje, takie jak złość, obwinianie współmałżonka, irytacja wobec dzieci, zubożenie, agresja”.

Każda postać bezrobocia krótkotrwała czy długotrwała poniża człowieka w jego własnych oczach, wywołuje poczucie bycia niepotrzebnym i odrzuconym przez społeczeństwo. Oprócz obniżenia się dochodów i poziomu życia rodziny bezrobocie wzmaga niepokój o jutro, wywołuje stres u członków rodziny, potęguje konflikty, popycha w stronę rozmaitych uzależnień, kształtuje lub wzmaga postawy aspołeczne, rozwija poczucie niskiej wartości. Bezrobocie jako problem społeczny bardzo często generuje inne trudności i problemy, takie jak ubóstwo, alkoholizm, przemoc wewnątrzrodzinną czy przestępczość. W konsekwencji przyczynia się do dezintegracji rodzin, a nawet często ich rozpadu (Furmanek, 2006, s. 279). W takich okolicznościach pomocne mogą stać się działania służb społecznych czy służb zatrudnienia, w ramach polityki społecznej lub pomocy społecznej, które o ile nie jest za późno (ponieważ w dużej mierze wyjście z kręgu osób bezrobotnych zależy od osoby zainteresowanej, wymagającej pomocy) skutecznie aktywizują, przyczyniając się do powrotu na otwarty rynek pracy, przynajmniej w stosunku do części ich uczestników.

Polityka społeczna na rzecz osób bezrobotnych

Polityka zatrudnienia i przeciwdziałania bezrobociu stanowi jeden z ważniejszych działów polityki społecznej. Odwołując się do potrzeb, jednocześnie zajmuje się ochroną praw ludzkich. Zabezpieczenie prawa do pracy, polityka zatrudnienia oraz likwidacja źródeł bezrobocia to najważniejsze zadanie polityki społecznej (zob. Auleytner, 2012, s. 222-231), a także systemu pomocy społecznej.

Koncepcja polityki społecznej, szczególnie w aktywnym podejściu koncentruje się na rynku pracy i osobach bezrobotnych, polega na działaniach mających na celu zapewnienie uczestnictwa w życiu społecznym środowiskom wykluczonym - długotrwanie bezrobotnym. Kładzie nacisk na aktywizację i promocję zatrudnienia wspieranego w różnych formach. Oznacza również szeroko pojętą reintegrację społeczną i społeczną inkluzję. W jej ramach następuje odwrócenie celów, zamiast zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego, które jest zasadniczym celem interwencji państwa w tradycyjnym podejściu do kwestii socjalnej, podejmuje aktywizację i uczestniczenie w życiu społecznym postrzegane przez pryzmat aktywności na rynku pracy, gdzie następuje redystrybucja pracy w miejsce świadczeń, w tym również z pomocy społecznej (zob. Gierek, 2011b).

Ważną ofertą dla osób bezrobotnych są instrumenty polityki zatrudnienia zawarte w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 2004 roku. Aktywne instrumenty polityki rynku pracy wspierają politykę gospodarczą i skłaniają do pobudzenia aktywizacji zawodowej. W odniesieniu do grup osób znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r., art. 49), do których można zaliczyć: osoby długotrwale pozbawione zatrudnienia, nieposiadające odpowiedniego wykształcenia czy kwalifikacji zawodowych, osoby niepełnosprawne lub samotnie wychowujące dzieci, mogą być stosowane następujące instrumenty aktywnej polityki rynku pracy, m.in.:

Prace społecznie użyteczne – są szczególną formą środowiskowego wsparcia, na które kierowani są klienci pomocy społecznej. Prace wykonywane są przez bezrobotnych, bez prawa do zasiłku (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r., art. 73a).

Roboty publiczne – polegają na zatrudnieniu „bezrobotnego w okresie nie dłuższym niż 12 miesięcy przy wykonywaniu prac organizowanych przez powiaty – z wyłączeniem prac organizowanych w urzędach pracy – gminy, organizacje pozarządowe statutowo zajmujące się problematyką ochrony środowiska, kultury, oświaty, kultury fizycznej i turystyki, opieki zdrowotnej, bezrobocia oraz pomocy społecznej, a także spółki wodne i ich związki, jeżeli prace te są finansowane lub dofinansowane ze środków samorządu terytorialnego, budżetu państwa, funduszy celowych, organizacji pozarządowych, spółek wodnych i ich związków” (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r., art. 2.1 pkt 32).

Prace interwencyjne – charakteryzują się zatrudnieniem bezrobotnego przez pracodawcę na podstawie umowy zawartej ze starostą, która ma na celu wsparcie osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r., art. 59–59a).

Staż – polega na nabywaniu przez bezrobotnego umiejętności praktycznych do wykonywania pracy przez realizowanie zadań w miejscu pracy bez nawiązywania stosunku pracy z pracodawcą. Warunkiem skierowania bezrobotnego do odbycia stażu jest brak doświadczenia zawodowego w miejscu pracy (Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r., art. 2.1 pkt 34 i art. 53).

Innymi instrumentami polityki społecznej aktywizującymi osoby bezrobotne, głównie w systemie pomocy społecznej, są m.in.: kluby integracji społecznej (Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r., art. 18–18f), grupy wsparcia, grupy samopomocy, kluby pracy, centra aktywności lokalnej czy integracji społecznej oraz narzędzie kontraktu socjalnego i metoda *job-coachingu*, której celem jest rozwijanie kluczowych kompetencji zawodowych klienta. Jest to metoda wsparcia podczas procesu poszukiwania pracy i po zatrudnieniu.

Polityka społeczna wobec bezrobocia, a szczególnie jej instrumenty są bardzo ważne w procesie zmniejszania poziomu bezrobocia, których celem jest przywrócenie na rynek pracy i ekonomiczne usamodzielnienie rodzin oraz osób długotrwale bezrobotnych korzystających z pomocy państwa. Warto zaznaczyć, że długofalowa pomoc może powodować zniechęcenie do zatrudnienia, uczyć niezadarności życiowej, a także powodować brak aktywności, zatem tak ważne są instrumenty polityki zatrudnienia, zwłaszcza w aktywnym modelu (zob. Gierek, 2012).

Wybrane formy aktywizacji społeczno-zawodowej realizowane w Chorzowie

Jednym z nowoczesnych zadań pomocy społecznej jest stosowanie aktywnych form aktywizacji społeczno-zawodowej w celu integracji osób bezrobotnych i rodzin korzystających z pomocy państwa oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Wykluczenie stanowi stopniowe załamywanie się więzi społecznych, które łączą jednostkę ze społeczeństwem. W aspekcie ekonomicznym oznacza brak aktywności w sferze pracy i konsumpcji, a w aspekcie społecznym oznacza brak lub ograniczenie kontaktów społecznych (Grotowska-Leder, 2005, s. 29-30). Wykluczenie społeczne dotyczy wielu obszarów życia społecznego, a grupy zagrożone tym wykluczeniem określa się mianem słabego ryzyka. Skutkami wykluczenia dla osób zagrożonych może być deprywacja potrzeb, bezradność, osłabienie więzi, izolacja, a nawet stygmatyzacja, rozpad więzi rodzinnych, osłabienie mechanizmu samokontroli oraz utrata poczucia tożsamości i celu w życiu. Skutkami dla społeczeństwa jest powstanie nierówności, pojawienie się gett i podklasy (*underclass*). Wykluczenie może przejawiać się w bierności, samotności, alienacji oraz nieprzestrzeganiu społecznie akceptowanych norm współżycia.

Chorzów jest jednym z miast śląskiej aglomeracji posiadających status powiatu, w którym skumulowały się liczne problemy społeczne. W końcu października 2020 roku stopa bezrobocia wyniosła 4% (ogółem liczba bezrobotnych - 1700) a w granicach województwa śląskiego 4,8% (ogółem liczba bezrobotnych - 88 892, w tym długotrwale bezrobotnych - 67 747, tj. 76,2%). Podobnie jak w województwie śląskim, wyjątkowo dotkliwym zjawiskiem w Chorzowie jest problem bezrobocia długookresowego (*Informacja o bezrobotnych...*). Wobec tego w celu przeciwdziałania problemowi bezrobocia i zjawisku wykluczenia społecznego

podejmowane są na terenie miasta działania mające na celu aktywizację społeczną i zawodową osób bezrobotnych.

Podstawową instytucją na terenie Chorzowa, udzielającą wsparcia i pomocy osobom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej jest Ośrodek Pomocy Społecznej, który realizuje zadania z zakresu ustawy o pomocy społecznej z 2004 roku oraz innych ustaw, na mocy których przyznawane są świadczenia społeczne. Jest największą i najbardziej kompleksową instytucją mającą na celu wspieranie finansowe, rzeczowe oraz doradcze wszystkich osób przejściowo lub trwale znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej. Ośrodek działa dla zapewnienia poczucia bezpieczeństwa socjalnego oraz pomocy tym, którzy jej potrzebują (Gierek, 2011a). Wiąże się to z faktem, że „pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości” (Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku, art. 2, ust. 1). Ośrodek realizuje dwa sztanदारowe projekty aktywizacji zarówno społecznej, jak i zawodowej, a należą do nich: prace społecznie użyteczne organizowane we współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy oraz chorzowski Klub Integracji Społecznej. Wymienione instrumenty są koordynowane przez Centrum Pracy Socjalnej przy Ośrodku Pomocy Społecznej (OPS) w Chorzowie (zob. Gierek, 2018).

Prace społecznie użyteczne realizowane w Chorzowie od 2006 roku są formą aktywizacji zawodowej i środowiskowego wsparcia, na które kierowani są klienci pomocy społecznej. Prace wykonywane są przez bezrobotnych, bez prawa do zasiłku; osoby wykonujące te prace zachowują nadal status osoby bezrobotnej, z tego też tytułu objęte są ubezpieczeniem zdrowotnym. Organizatorem prac na terenie Chorzowa jest OPS, współpracujący w tym zakresie z Powiatowym Urzędem Pracy. Działalność ta prowadzona jest na podstawie Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 grudnia 2017 roku. Skierowanie osoby do wykonywania prac społecznie użytecznych odbywa się na zasadzie kontraktu socjalnego, który ma formę umowy pomiędzy klientem a pracownikiem socjalnym. Kontrakt socjalny jest podstawowym narzędziem aktywizującym w pracy socjalnej i w aktywnym podejściu do osób bezrobotnych, w pomocy społecznej, szczególnie z obowiązkiem współpracy (Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku, art. 4) i warunkowaniem pomocy (Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku, art. 11, ust. 2), który ściśle powiązany jest z działaniami dotyczącymi aktywizacji zawodowej i społecznej. Stanowi on skuteczne narzędzie do wspomagania bezrobotnego, który łączy integrację społeczną z integracją zawodową.

Prace społecznie użyteczne obejmują w większości proste, niewymagające specjalnych kwalifikacji zadania, które wykonywane są głównie w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, szkołach różnych szczebli, przedszkolach, zakładach komunalnych, stowarzyszeniach oraz innych instytucjach działających na rzecz społeczności lokalnej. Wymiar czasu pracy w przypadku tych prac wynosi maksymalnie 10 godzin tygodniowo, jednak nie więcej niż 40 godzin miesięcznie. Świadczenie z tytułu wykonywania prac wynosi obecnie 8,70 zł za jedną przepracowaną godzinę i jest okresowo waloryzowane. Wszelkie czynności wykonywane w ramach prac społecznie użytecznych skierowane są na rzecz poprawy warunków życia mieszkańców Chorzowa, ze szczególnym uwzględnieniem grup osób najbardziej potrzebujących pomocy i wsparcia. Organizacja prac społecznie użytecznych umożliwia aktywizację osób długotrwale bezrobotnych. Wpływa na zmniejszenie skali bezrobocia na terenie miasta oraz ogranicza społeczne skutki tego zjawiska. Prace te umożliwiają osobom bezrobotnym bezpieczny powrót na rynek pracy i osiągnięcie własnego dochodu, co ma istotny wpływ na poprawę sytuacji ekonomicznej osób i rodzin. Ponadto stwarzają osobom biorącym w nich udział możliwość samorealizacji i samoakceptacji.

Realizacja tych prac ma również wymiar społeczny. Umożliwia bowiem instytucjom zatrudniającym bezrobotnych dokonanie szeregu prac porządkowych, adaptacyjnych, remontowych oraz związanych z bieżącą działalnością, których wcześniej nie były w stanie przeprowadzić z uwagi na braki kadrowe. Pozwala też stworzyć nowy wizerunek osoby bezrobotnej, korzystającej jednocześnie z pomocy społecznej. Społeczeństwo nie postrzega już tych osób jedynie w wymiarze biorców, ale też niosących pomoc innym. W 2020 roku wzięło w nich udział 96 osób, z czego 10 osób (tj. 10,4%) po ich zakończeniu podjęło pracę, tzn. zaktywizowało się. Stosunkowo wysoki był wskaźnik osób, które porzuciły pracę, same zrezygnowały lub z których zrezygnowali pracodawcy - w 2020 roku było ich 38 (tj. 39,4%). Warto dodać, że łącznie w całym 15-letnim okresie realizacji prac społecznie użytecznych w Chorzowie wzięło udział 5748 osób. W tym okresie 814 osób (tj. 14,2%) zostało zaktywizowanych zawodowo.

Innym działaniem aktywizującym jest funkcjonujący w Chorzowie Klubu Integracji Społecznej. Klub jest jednostką organizacyjną OPS od 2006 roku. Głównymi zadaniami Klubu jest: reintegracja społeczna i zawodowa osób długotrwale wykluczonych z rynku pracy, w szczególności bezdomnych, powracających z zakładów karnych, skazanych prawomocnym wyrokiem na prace społeczne - poprzez udział w szkoleniach, grupach wsparcia, spotkaniach z doradcą

zawodowym, psychologiem oraz uczestnictwo w warsztatach umiejętności społecznych dla kobiet i mężczyzn. Podejmowane działania w Klubie mają na celu odbudowanie i podtrzymanie umiejętności uczestnictwa w życiu społecznym, pełnienia ról społecznych w miejscu pracy i zamieszkania oraz odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy. Jest to również miejsce udzielania wsparcia dla integrujących się osób o podobnych trudnościach i problemach życiowych, miejsce samoorganizacji się jego członków, w celu podejmowania przez nich wspólnych inicjatyw i przedsięwzięć w zakresie aktywizacji zawodowej.

Klub prowadzi zajęcia z zakresu: warsztatów umiejętności społecznych, doradztwa zawodowego i prowadzenia własnej działalności gospodarczej, treningu ekonomicznego, terapii psychologicznej oraz warsztatów terapii zajęciowej. W czasie zajęć prowadzonych w Klubie uczestnicy uczą się elementarnych zasad społecznych: odpowiedzialności, współdziałania, współpracy w grupie, komunikowania z innymi ludźmi oraz punktualności. Zajęcia w formie warsztatów umiejętności społecznych obejmują między innymi: omówienie dynamiki różnych procesów społecznych, nabywanie umiejętności autoprezentacji, trening interpersonalny oraz ćwiczenia w zakresie odzwierciedlania, słuchania i parafrazowania. Zajęcia z doradztwa zawodowego uczą uczestników Klubu: pisania CV i listów motywacyjnych, sposobów poszukiwania pracy, umiejętności w zakresie właściwego kształtowania swojego autowizerunku na otwartym rynku pracy oraz prowadzenia rozmów z potencjalnymi pracodawcami, a także zagadnień z zakresu uruchomienia i prowadzenia własnej działalności gospodarczej. Natomiast zajęcia treningu ekonomicznego uczą: analizy budżetu domowego, sposobów pozyskiwania przychodów, racjonalnego planowania wydatków oraz unikania pułapek kredytowych, a także zapoznają uczestników z prawami konsumenta (Antończyk, 2010, s. 36–38). Cyklicznie odbywają się spotkania z uczestnikami Klubu organizowane przez przedstawicieli Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej subregionu Centralno-Wschodniego województwa śląskiego prowadzonego przez Fundację Regionalnej Agencji Promocji Zatrudnienia z siedzibą w Sosnowcu, na mocy podpisanego porozumienia o współpracy.

Efekty uczestnictwa w Klubie są wielokierunkowe i dotyczą: zwiększenia umiejętności poruszania się na rynku pracy; podniesienia motywacji do aktywnego poszukiwania pracy; rozwinięcia umiejętności komunikacji interpersonalnych i określenia właściwych preferencji zawodowych; wzrostu poczucia własnej wartości i pewności siebie; rozwinięcia umiejętności prowadzenia rozmów z pracodawcą i prezentacji siebie jako potencjalnego pracownika; zwiększenia

odpowiedzialności za własne decyzje oraz wzrostu samodzielności w działaniu czy zmniejszenia izolacji społecznej.

Klub Integracji Społecznej jest otwarty na potrzeby środowiska lokalnego. Prowadzi swoją działalność zgodnie ze zgłaszanymi potrzebami, dostosowując metody pracy do poszczególnych kategorii klientów, zaliczonych do grup ryzyka. Osoby te najczęściej podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić podstawowych potrzeb życiowych, a przez to nie uczestniczą w życiu rodzinnym, zawodowym i społecznym. Dla uczestników Klubu bardzo ważnym elementem jest wspieranie ich dalszego funkcjonowania po zakończeniu zajęć. Dla niektórych stworzono grupę wsparcia, która z czasem przekształciła się w grupę samopomocową. Uczestnicy spotykają się raz w tygodniu, dzieląc się swoimi problemami i udzielając sobie wzajemnie wsparcia. W 2020 roku zrealizowano 4 edycje Klubu (każda z edycji trwała od 2 do 6 miesięcy) dla osób bezrobotnych i długotrwale bezrobotnych, w tym z problemem alkoholowym oraz osób niepełnosprawnych. W zajęciach Klubu oraz w innych formach organizowanych w jego ramach (np. Programie Aktywizacja i Integracja, Punkcie Poradnictwa Zawodowego oraz różnego rodzaju grupach i warsztatach) uczestniczyło 265 osób.

Zakończenie

Głównym czynnikiem wpływającym na zmiany dokonujące się na rynku pracy jest sytuacja gospodarcza zarówno na świecie, jak i w kraju. Uwarunkowania gospodarcze i społeczne mają bezpośredni wpływ na poziom bezrobocia, uznawanego w obecnych czasach za jeden z głównych problemów społecznych XXI wieku. Wynika to m.in. ze znaczenia społecznego, psychologicznego, ekonomicznego oraz politycznego tegoż zjawiska. Pogarszające się warunki na rynkach pracy od roku 2020, spowodowane sytuacją epidemiologiczną, wymusiły konieczność poszukiwania nowych lub sięgnięcia do znanych rozwiązań, mających na celu aktywizację społeczną i zawodową osób bezrobotnych w ramach polityki społecznej i systemu pomocy społecznej. Do znanych rozwiązań można zaliczyć opisane w niniejszym artykule prace społecznie użyteczne i udział w zajęciach Klubu Integracji Społecznej, realizowane przez chorzowski Ośrodek Pomocy Społecznej. Efektywność tych rozwiązań nie jest w pełni zadowalająca, ale biorąc pod uwagę specyfikę beneficjentów omówionych programów należy uznać, że przynosi ona określone, wymierne korzyści przynajmniej w odniesieniu do niektórych jej uczestników. Obserwacja także innych programów

reintegracji społeczno-zawodowej dowodzi, że pomimo niejednokrotnie szerokiego wachlarza stosowanych narzędzi polityki zatrudnienia i innych, teoretycznie, gdyby wszystkich bezrobotnych poddać zabiegom aktywizującym, to i tak zawsze pozostanie pewna liczba ludzi, których nie da się usamodzielnąć w sposób trwały, tak by nie wymagali już owego szczególnego wsparcia (zob. Frieske, 2004). Niemniej jednak jak twierdzi Agnieszka Łopatka (2015, s. 124–125) na podstawie przeprowadzonych badań, bezrobotni korzystający z programów aktywnej polityki społecznej (także w ramach pomocy społecznej), w tym polityki zatrudnienia, częściej znajdują zatrudnienie w stosunku do pozostałych. Warto dodać, że rezultatem także polityki społecznej na tym rynku pracy (poza zdobyciem nowych kwalifikacji i doświadczenia zawodowego) są efekty określone jako ‘miękkie’ w postaci zwiększenia pewności siebie i nawiązania przez osoby bezrobotne kontaktów, co z pewnością zwiększa szanse zatrudnienia ich w przyszłości.

Referencje

- Antończyk, B. (2010). *Klub Integracji Społecznej i prace społecznie użyteczne realizowane w Chorzowie*. W: ROPS WŚ (red.), *Dobre praktyki w projektach realizowanych przez instytucje pomocy społecznej województwa śląskiego w ramach POKL współfinansowane z EFS*. Katowice: InaPress.
- Arendt, Ł., Hryniewicka, A., Kukulak-Dolata, I., Rokicki, B. (red.). (2013). *Bezrobocie – między diagnozą a działaniem*. Warszawa: CRZL.
- Auleytner, J. (2012). *Polityka społeczna w Polsce i w świecie*. Warszawa: WWSP TWP.
- Babbie, E. (2013). *Podstawy badań społecznych*. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Bednarowska, Z., *Desk research – wykorzystanie potencjału danych zastanych w prowadzeniu badań marketingowych i społecznych*. Marketing i Rynek, 7 (2015).
- Bezrobocie rejestrowane w Polsce. Raport miesięczny – październik 2020 r.*, Departament Rynku Pracy Ministerstwa Rozwoju, Pracy i Technologii, <https://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analazy/bezrobocie-rejestrowane>: (12.12.2020).
- Flaszyńska, E. (2019). *Bezrobocie, bezrobotny, praca socjalna*. Warszawa: Difin.
- Frieske, K. (2004). *Utopie inkluzji. Sukcesy i porażki programów reintegracji społecznej*. Warszawa: IPiSS.
- Furmanek, W. (2006). *Zarys humanistycznej teorii pracy (nowe horyzonty pedagogiki pracy)*. Warszawa: IBE.
- Gierek, P., *Wsparcie instytucjonalne dla rodzin dysfunkcyjnych w Chorzowie*. Praca Socjalna, 4 (2011a).
- Gierek, P. (2011b). *Bezpieczeństwo socjalne w kontekście aktywnej polityki społecznej*. W: I. Bienkowska, J. Szymczyk, R. Kochańczyk (red.), *Współczesne determinanty bezpieczeństwa*. Gliwice: GWSP.

- Gierek, P. (2012). *Rola pracy socjalnej i aktywnej polityki społecznej w przeciwdziałaniu bezrobociu*. W: L. Woszczyk, T. Grabiński, S. Sorys, A. Tabor (red.), *Z badań nad procesami z pogranicza psychologii, socjologii i edukacji*. Chrzanów: WSPiM.
- Gierek, P., *Dobre praktyki pracy socjalnej na przykładzie Centrum Pracy Socjalnej w Chorzowie*. Zeszyty Chorzowskie, 18 (2018).
- Grotowska-Leder, J. (2005). *Ekсклюzyja społeczna - aspekty teoretyczne i metodologiczne*. W: J. Grotowska-Leder, K. Faliszek (red.), *Ekсклюzyja i inkluzja społeczna*. Toruń: Akapit.
- Informacja o bezrobotnych i poszukujących pracy w październiku 2020*, Departament Rynku Pracy Ministerstwa Rozwoju, Pracy i Technologii, <https://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analazy/bezrobocie-rejestrowane>: (13.12.2020).
- Karwacki, A. (2006). *Błędne koło. Reprodukcyjność kultury podklasy społecznej*. Toruń: UMK. 2006.
- Karwacki, A., Kaszyński, H. (red.). (2008). *Polityka aktywizacji w Polsce*. Toruń: UMK.
- Karwacki, A., Kubicki, P., Ruzik-Sierdzińska, A. (red.). (2010). *Szanse i bariery aktywizacji zawodowej osób chronicznie bezrobotnych*. Warszawa: SGH.
- Łopatka, A., *Wybrane programy aktywizacji zawodowej a poziom bezrobocia w Polsce*. Studia Ekonomiczne, 209 (2015).
- Olech, A. (1999). *Bezrobocie*. W: D. Lalak, T. Pilch (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*. Warszawa: Żak.
- Pikuła, N.G. (2014). *Bezrobocie przyczyną degradacji indywidualnej i społecznej*. W: J. Matejek, N.G. Pikuła (red.), *Wybrane zagadnienia z pomocy i integracji społecznej*. Kraków: Scriptum.
- Rokicki, B., Hryniewicka, A. (2013). *Definicje bezrobocia oraz jego przyczyny i konsekwencje*. W: Ł. Arendt, A. Hryniewicka, I. Kukulak-Dolata, B. Rokicki (red.), *Bezrobocie - między diagnozą a działaniem*. Warszawa: CRZL.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 grudnia 2017 roku w sprawie organizowania prac społecznie użytecznych (Dz. U. z 2017 r., poz. 2447).
- Świerczek, K., *Polityka aktywizacji osób długotrwale bezrobotnych. Eksperymenty i dobre praktyki - próba analizy na podstawie doświadczeń Holandii, Niemiec i Polski*. Zarządzenie Publiczne, 3 (43). (2018).
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym (Dz. U. z 2020 r., poz. 176).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2020 r., poz. 1876).
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2020 r., poz. 1409).

